

## بررسی تأثیر آموزش پیش دبستانی بر یادگیری مهارت های روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان دوره ابتدایی

محسن توده رنجبر<sup>۱</sup>، فاطمه عراقی<sup>۲</sup>

۱. دکتری پژوهشگری علوم اجتماعی

۲. کارشناس ارشد روانشناسی عمومی

### چکیده

باتوجه به آمادگی های جسمی، روانشناختی و اجتماعی کودک در دوره پیش دبستانی برای پیشرفت در جنبه های مختلف تحولی و گواهی پژوهش های مختلف در تأثیر مثبت آموزش های این دوره بر مهارت های ادراکی - حرکتی و سازگاری اجتماعی کودکان دوره ابتدایی، لزوم توجه بیشتر به آموزش های پیش دبستانی از لحاظ کمی و کیفی و انجام پژوهش های مناسب در جهت سنجیدن اثرات و نیز بهبود محتوا و انجام آموزش ها، مفید و لازم به نظر می رسد. پژوهش حاضر، یک پژوهش پس رویدادی (علی - مقایسه ای) می باشد. در این پژوهش، دو گروه از دانش آموزان کلاس های اول، دوم و سوم دبستان شهر کرج که در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۹ مشغول به تحصیل می باشند انتخاب و ابزارهای پژوهش بر روی آنها اجرا گردید. یک گروه کسانی؛ که آموزش پیش دبستانی را در مهدکودک یا آمادگی گذرانده اند و گروه دوم، هیچ گونه آموزش رسمی قبل از دبستان نداشته اند. برای سنجش مهارت های روانی - حرکتی از آزمون لینکلن - ازرتسکی و برای سنجش سازگاری از پرسشنامه رفتار سازشی استفاده شده است. بررسی فرضیه های پژوهش نشان داد که آموزش پیش دبستانی نتوانسته بود باعث تغییر معناداری در مهارت های روانی - حرکتی کودکان شود. همچنین نتایج حاکی از آن است که تجربه پیش دبستانی در سازگاری اجتماعی کودکان تفاوت معناداری ایجاد نکرده است قاعدتاً بایستی این گونه باشد که کودکان دارای تجربه پیش دبستانی از سازگاری اجتماعی بهتری برخوردار باشند اما نتایج این پژوهش چیز دیگری را نشان می دهد. شاید بتوان در تبیین این یافته به موارد زیر اشاره کرد:

نوع ارتباط معلم با شاگرد از عوامل تعیین کننده سازگاری اجتماعی است بنابراین شاید کیفیت ارتباط با معلم در رشد سازگاری اجتماعی کودک تأثیر بگذارد. کیفیت ارتباط در مدرسه از جمله عوامل موثر در رشد عزت نفس کودکان است و ریشه اکثر مشکلات در نظام آموزشی است و معلم بایستی بتواند کمبودهایی را که کودک در خانه با آن مواجه شده است در مدرسه جبران کند و صرف بودن در مدارس پیش دبستانی شاید نتواند کودکان را به سمت سازگاری اجتماعی رهنمون سازد به نظر می رسد کیفیت آموزش ها و اینکه کودکان در این مراکز طبق چه اصول و مبانی آموزش می بینند مهمتر باشد؛ هر چند کودکان مقداری از اوقات روزانه را در مدارس می گذرانند اما کیفیت ارتباط با والدین و جو عاطفی حاکم بر خانواده نیز در رشد اجتماعی کودکان تأثیر زیادی می گذارد. نتایج این پژوهش نشان داد که بین دختران و پسران آموزش دیده در مهارت های روانی - حرکتی تفاوت معنی داری وجود ندارد در حالی که

بین دختران و پسران آموزش ندیده در مهارت های روانی - حرکتی تفاوت معنی دار وجود دارد. و بین دختران و پسران آموزش دیده در سازگاری اجتماعی تفاوت معناداری مشاهده نشد. ممکن است علاوه بر تجربه پیش دبستانی عواملی از قبیل جو عاطفی حاکم بر مدرسه و خانواده، الگوسازی کودک، نوع ارتباط با معلم در رشد اجتماعی وی تأثیر بگذارد؛ همچنین؛ تفاوت معنی دار در سازگاری اجتماعی دختران و پسران آموزش ندیده تأیید شد.

واژگان کلیدی: آموزش پیش دبستان، مهارت های روانی - حرکتی، سازگاری اجتماعی، دوره ابتدایی

## - مقدمه

موفقیت کودکان در مدرسه تا حدودی به رویدادهایی بستگی دارد که آنها قبل از ورود به مدرسه تجربه کرده اند. آمادگی کودکان برای ورود به مدرسه و موفقیت بعدی آنها در تحصیل، با جنبه های مختلف رشد آنها مرتبط است. عواملی از قبیل رشد جسمی، اجتماعی، شناختی، دانشی و چگونگی یادگیری در تعیین موفقیت آنها در مدرسه نقش دارند. در گذشته، عقیده بسیاری بر این بود که ورود کودکان به دبستان، آغاز یادگیری و شکوفایی آنها در همه ابعاد رشد است. اما امروزه در پرتو تلاش صاحب نظران مختلف، مسیر تفکر و برنامه ریزی به سمت بارور کردن آموزش های پیش از دبستان، به عنوان پیش نیاز ورود کودکان به مدرسه، تغییر کرده است [۱].

با توجه به پیشرفت علم و تکنولوژی در قرن حاضر و تبلور این نکته که شکوفایی یک کشور از بستر آموزش و پرورش برمی خیزد، نیاز به گسترش دوره پیش از دبستان، بیش از گذشته خود را نمایان می سازد. بنابراین لازم است که برنامه کیفی و کمی مناسب و در خور نیازهای جسمی و روانی برای کودکان پیش دبستانی، با توجه به ویژگیهای این دوره از رشد، تهیه و تدارک دیده شود. اما پیش نیاز برنامه ریزی و سرمایه گذاری در این زمینه، انجام پژوهشهایی است از روش شناسی و مبنای نظری درستی برخوردار باشند تا با توجه به نتایج حاصله، بتوان تا حدودی نیازهای جامعه در این زمینه برطرف شود و گام هایی هر چند جزئی در زمینه بهبود وضعیت آموزشی و تربیتی برداشته شود [۲].

## ۱-۱- بیان مسأله

تاکید بر آموزش و پرورش در دوره پیش دبستان به علت واقع گرایی، بینش، تلاش و کوشش افراد بسیاری است که عمر خود را صرف این کار کرده اند. اگر با توجه به منابع معتبر، از افلاطون (۴۲۷-۳۴۷ قبل از میلاد مسیح) که آغاز آموزش های اولیه را از هنگام تولد دانسته اند، بگذریم و (باربور، ۱۹۸۶)، باید بپذیریم که افرادی مثل جان آموس کمینوس، ژان ژاک روسو، پستالوزی، فروبل، ماریامونته سوری، پیازه و پژوهشگران کنونی جوامع مختلف و نیز جامعه علمی و فرهنگی ایران، در شناخت هویت واقعی این دوره از آموزش و نتایج اثر بخش آن بر سرنوشت کودکان کمک و یاری رسانده اند [۲].

در پژوهش حاضر، مهارت های روانی - حرکتی<sup>۱</sup> و سازگاری اجتماعی به عنوان متغیرهای اصلی در نظر گرفته شده اند. یکی از عوامل تعامل انسان با محیط، رفتارهای روانی - حرکتی است. این رفتارها دارای تظاهرات متعددی مثلاً در کارهای صنعتی، حرفه ای، تکنیکی، مهارت های شغلی، اعمال تجاری، وظایف روزمره، رانندگی، موسیقی، هنر و همینطور تربیت بدنی و ورزش می باشند، در حالی که به نظر می رسد حیطه روانی اینگونه رفتارها مورد غفلت واقع شده است [۳].

مفیدی (۱۳۷۵) بر ضرورت توجه به آمادگیهای جسمی و حرکتی کودکان در دوره پیش از دبستان تاکید کرده است. او سعی کرده است ابتدا سالهای اولیه کودکی را به عنوان مرحله ایده آلی برای یادگیری مهارت های حرکتی بشناساند، سپس قابلیت ها و تواناییهای کودکان را از نظر آموزش و یادگیری مهارت های حرکتی مد نظر قرار دهد. به مدد پژوهشهای مختلفی که در زمینه تأثیر دوره پیش دبستانی بر سازگاری اجتماعی دانش آموزان در دوره بعد انجام شده اند [۴] و [۵] و [۶]، این نکته خود را برجسته ساخته که آموزش های پیش دبستانی تأثیر بسزایی بر سازگاری اجتماعی - عاطفی دانش آموزان دبستانی دارد و لزوم برنامه ریزی مناسب در این زمینه برای پیش دبستانی ها را گوشزد می کند. بنابراین علاوه بر این پژوهشهای انجام شده، تاکنون متغیرهای مهارت های روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی را یکجا مورد بررسی قرار نداده اند. بلکه هر کدام را در ارتباط با متغیرهای دیگری که مناسب و ضروری تشخیص داده اند مورد ملاحظه قرار داده اند. بنابراین به نظر می رسد که در پژوهشهای انجام شده خلای وجود داشته باشد که سعی پژوهش

<sup>۱</sup> Psycho - motor

حاضر بررسی نوع ارتباط این متغیرها و تاثیر آموزش پیش دبستانی در مهارت های روانی - حرکتی و سازگاری دانش آموزان سال اول ابتدایی است.

## ۱-۲- اهداف و ضرورت تحقیق

در خصوص تاثیر برنامه های آموزش پیش از دبستان، نظرات مختلفی ارائه شده است. با توجه به اینکه در کشور ایران و نظام آموزشی آن چند سالی است برنامه آموزش پیش دبستانی مطرح شده است ضرورت انجام پژوهشهایی که به بررسی ابعاد گوناگون رشد و تحول کودک بپردازند بیش از پیش اهمیت خود را نمایان می سازد. از آنجایی که در پژوهش حاضر دو گروه از کودکان مدنظر قرار گرفته اند، کودکانی که تجربه پیش دبستانی ندارند و کودکانی که چنین دوره هایی را تجربه کرده اند، شاید نتایج آن برای دست اندرکاران دوره پیش دبستانی جالب توجه باشد چون اگر فرضیه های پژوهش تایید شود که تجارب پیش دبستانی بر مهارت های روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی تاثیر مثبت گذاشته اند بنابراین والدین تشویق می شوند که کودکان خود را به گذراندن چنین برنامه هایی تقویت کنند و مسئولین نیز در جهت تقویت این دوره سعی بیشتری می نمایند اما اگر فرضیه ای تایید نشود با این حال ممکن است والدین در فرستادن کودکان خود به این مدارس دقت و تأمل بیشتری کنند و مسئولین نیز ترغیب می شوند با دقت نظم بیشتری در اصلاح و تدوین این برنامه ها بکوشند.

پژوهش حاضر با هدف بررسی تاثیر آموزش پیش دبستانی بر مهارت های روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان سال اول، دوم و سوم دبستان شهر کرج، و همچنین بررسی تفاوت های جنسی دانش آموزان در ارتباط با متغیرهای مهارت های روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی طراحی شده است.

## ۲- روش پژوهش:

پژوهش حاضر، یک پژوهش پس رویدادی (علی - مقایسه ای) است. در این نوع پژوهش پژوهشگر با توجه به متغیر وابسته به بررسی علل احتمالی وقوع آن می پردازد (از معلول به علت احتمالی پی می برد) و علت به دلیل خصیصه ای بودن و یا خارج بودن از کنترل محقق قابل دستکاری نیست. در این پژوهش، دو گروه از دانش آموزان کلاس های اول، دوم و سوم دبستان انتخاب می شوند و ابزارهای پژوهش بر روی آنها اجرا می گردد. یک گروه کسانی هستند که آموزش پیش دبستانی را در مهدکودک یا آمادگی گذرانده اند و گروه دوم، هیچ گونه آموزش رسمی قبل از دبستان نداشته اند.

## ۲-۱- ابزار پژوهش

### ۲-۱-۱- آموزش رشد حرکتی لینکلن - ازرتسکی

برای سنجش مهارت های روانی - حرکتی از آزمون لینکلن - ازرتسکی استفاده شده است. این آزمون به منظور ارزیابی توانایی حرکتی سنین ۵ تا ۱۴ سال طراحی شده است. این مقیاس به صورت انفرادی اجرا شده و دارای ۳۶ ماده است و مهارت های حرکتی گوناگون مانند مهارت انگشتان، هماهنگی چشم - دست، فعالیت های عضلات بزرگ دستها، بازوها، پاها و تنه را مورد بررسی قرار می دهد. پرویز آزاد فلاح در سال ۱۳۷۶ برای بررسی پایایی این آزمون از روش دو نیم کردن بهره گرفت و ضریب پایایی با استفاده از فرمول اسپیرمن - براون برای پسران ۹۶٪ و برای دختران ۹۷٪ محاسبه شد. درخصوص روایی به وسیله هیأت داوران از ۸۵ ماده ۳۶ ماده انتخاب شد. همبستگی کلی نمرات با سن در پسران ۸۷٪ به دست آمده است.

### ۲-۱-۲- پرسشنامه رفتار سازشی<sup>۱</sup> (ABIC)

این پرسشنامه در سال ۱۳۶۹ توسط احمدی در دانشگاه تربیت مدرس بر اساس مقیاس Adaptive Behaviour Inventory for children ساخته شده است و در پژوهش وی جهت اندازه گیری میزان رفتارهای سازگاری اجتماعی کودک در دوره ابتدایی بکار رفته است. سوالات پرسشنامه رفتار سازشی کودک ویژگی های رشد یافته اجتماعی در کودک را می سنجد. این ویژگیها شامل: راستگویی، نشاط، اعتماد به نفس، میزان خجالتی بودن، حساسیت و زودرنجی، میزان حسادت، تملق گویی، خیالبافی، ترسو بودن، جرات داشتن،

<sup>۱</sup> Adaptive Behavior Inventory for Children (ABIC)

آزار و اذیت دیگران، قدرت رهبری و نحوه ارتباط با خواهران و برادران و همسالان می باشند. داده های حاصل از پرسشنامه فوق دارای مقیاس فاصله ای بود و به صورت کمی و پیوسته ملاحظه می گردد. [۷]. احمدی (۱۳۶۹) از فرم معلم آزمون مایکل راتر<sup>۱</sup> جهت بررسی روایی مقیاس مذکور استفاده کرده و رابطه معنی دار بین این دو مقیاس دیده شده است. ابراهیمی (۱۳۷۲) نیز به شیوه دو نیمه کردن آزمون (فرد و زوج) و با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ، ضریب پایایی ۰/۶۷ را بدست آورده است. صدیقه زرشکن زمان پور (۱۳۸۰) نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ضریب پایایی ۰/۸۶ را برای آن به دست آورد.

### ۳- جامعه آماری

جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان سال های اول، دوم و سوم دبستان شهر کرج می باشد که در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۹ مشغول به تحصیل می باشند.

### ۳-۱- گروه نمونه و روش نمونه گیری

گروه نمونه شامل ۳۲۰ دختر و پسر است که ۱۶۰ نفر آنها دارای تجربه پیش دبستان و ۱۶۰ نفر فاقد تجربه پیش دبستانی هستند. روش نمونه گیری، تصادفی طبقه ای می باشد. نمونه های این پژوهش براساس سه منطقه شمال، مرکز و جنوب شهر انتخاب شدند. ابتدا از بین جامعه آماری افرادی که ویژگیهای دو گروه را دارا هستند انتخاب شده و از بین این افراد به صورت تصادفی دو گروه نمونه انتخاب شدند و مورد ارزیابی قرار گرفتند.

### ۴- روش اجرای پژوهش

پس از اخذ مجوز لازم از سازمان آموزش و پرورش سه منطقه شمال، مرکز و جنوب انتخاب شدند و از هر منطقه چند مدرسه انتخاب شدند. از بین این مدارس دانش آموزان دارای تجربه پیش دبستانی و دانش آموزان فاقد تجربه پیش دبستانی جدا شدند و از بین آنها به طور تصادفی گروههای نمونه انتخاب شدند و آزمون مهارتهای حرکتی لینکلن - ازرتسکی اجرا گردید. سپس پرسشنامه سارشی رفتار کودک به والدین آنها داده شد تا آن را تکمیل نمایند. سپس داده ها جمع آوری و تجزیه و تحلیل شد.

### ۵- روشهای آماری

برای تجزیه و تحلیل داده ها از دو روش استفاده شد. در روش توصیفی، فراوانی و درصد جنسیت آزمودنیها و میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش را در دو گروه مورد استفاده قرار گرفته است. در روش استنباطی از T مستقل برای بررسی تفاوت میانگینها و روش همبستگی پیرسون استفاده شد.

### ۶- یافته ها

#### ۶-۱- اطلاعات جمعیت شناختی

اطلاعات عمومی مربوط به گروههای پژوهشی (کودکانی که تجربه آموزش پیش دبستانی داشته اند و کودکانی که تجربه پیش دبستانی نداشته اند) که از پرسشنامه ها بدست آمده اند در جدول شماره ۱ بیان شده اند.

جدول شماره ۱- توزیع فراوانی آزمودنیها بر حسب جنسیت

| جنسیت<br>شاخص آماری | پسر | دختر | کل  |
|---------------------|-----|------|-----|
| تعداد               | ۱۶۰ | ۱۶۰  | ۳۲۰ |
| درصد                | ۵۰  | ۵۰   | ۱۰۰ |

جدول شماره ۱ نشان می دهد که ۵۰ درصد آزمودنی ها پسر و ۵۰ درصد دختر هستند.

<sup>۱</sup> Maikel Rotters Teachertest

جدول شماره ۲- توزیع فراوانی آزمودنیها بر حسب گروه آموزش دیده و آموزش ندیده

| درصد | تعداد | شاخص آماری<br>گروهها |
|------|-------|----------------------|
| ۵۰   | ۱۶۰   | آموزش دیده           |
| ۵۰   | ۱۶۰   | آموزش ندیده          |
| ۱۰۰  | ۳۲۰   | جمع کل               |

اطلاعات جدول شماره ۲ نشانگر این است که ۵۰ درصد آزمودنیها تجربه پیش دبستانی داشته اند، در حالی که ۵۰ درصد از آنها دوران پیش دبستانی را تجربه نکرده اند.

جدول شماره ۳- توزیع فراوانی آزمودنیها بر حسب سن

| درصد | تعداد | شاخص آماری<br>سن |
|------|-------|------------------|
| ۲۷/۸ | ۸۹    | ۷                |
| ۴۱/۶ | ۱۳۳   | ۸                |
| ۲۹/۷ | ۹۵    | ۹                |
| ۰/۹  | ۳     | بی پاسخ          |
| ۱۰۰  | ۳۲۰   | کل               |

اطلاعات جدول شماره ۳ حاکی از این است که ۲۷/۸ درصد از آزمودنیها در سن ۷ سال، ۴۱/۶ درصد در سن ۸ سالگی و ۲۹/۷ درصد نیز در سن ۹ سالگی به سر می برند. ۳ نفر نیز سن خود را مشخص نکرده اند.

جدول شماره ۴ - توزیع فراوانی آزمودنیها بر حسب کلاس

| درصد | تعداد | شاخص آماری<br>کلاس |
|------|-------|--------------------|
| ۲۸/۱ | ۹۰    | اول                |
| ۴۱/۶ | ۱۳۳   | دوم                |
| ۲۸/۱ | ۹۰    | سوم                |
| ۰/۶  | ۲     | بی پاسخ            |
| ۱۰۰  | ۳۲۰   | کل                 |

از اطلاعات جدول شماره ۴ چنین برمی آید که ۹۰ نفر از دانش آموزان در کلاس اول (معدل ۲۸/۱ درصد)، ۱۳۳ نفر در کلاس دوم (معدل ۴۱/۶ درصد) و ۹۰ نفر در کلاس سوم (معدل ۲۸/۱ درصد) مشغول به تحصیل هستند. علاوه بر این ۲ نفر از دانش آموزان نیز مشخص نکرده اند در چه کلاسی در حال تحصیل می باشند.

جدول شماره ۵ - توزیع فراوانی شغل پدر آزمودنیها

| شاخص آماری | شغل      | تعداد | درصد |
|------------|----------|-------|------|
|            | بیکار    | ۲     | ۰/۶  |
|            | بازنشسته | ۷     | ۲/۲  |
|            | کارمند   | ۷۲    | ۲۲/۵ |
|            | آزاد     | ۱۴۶   | ۴۵/۶ |
|            | فرهنگی   | ۱۷    | ۵/۳  |
|            | سایر     | ۲۹    | ۹/۱  |
|            | بی پاسخ  | ۴۷    | ۱۴/۷ |
|            | کل       | ۳۲۰   | ۱۰۰  |

نتایج جدول شماره ۵ نشان می دهد که ۰/۶ درصد از پدران دانش آموزان، شغل نداشتند و ۲/۲ درصد از آنها نیز بازنشسته بودند. ۲۲/۵ درصد از آنها کارمند و ۴۵/۶ درصد شغل آزاد داشتند. ۵/۳ درصد از آنها شغل فرهنگی و ۹/۱ درصد نیز شغل پدرشان در این طبقه بندی قرار نمی گرفت. جالب اینکه ۱۴/۷ درصد از آنها نیز شغل پدر خود را ذکر نکرده اند.

جدول شماره ۶ - توزیع فراوانی شغل مادر آزمودنیها

| شاخص آماری | شغل      | تعداد | درصد |
|------------|----------|-------|------|
|            | خانه دار | ۲۱۳   | ۶۶/۶ |
|            | کارمند   | ۲۶    | ۸/۱  |
|            | فرهنگی   | ۲۲    | ۶/۹  |
|            | آزاد     | ۵     | ۱/۶  |
|            | سایر     | ۶     | ۱/۹  |
|            | بی پاسخ  | ۴۸    | ۱۵   |
|            | کل       | ۳۲۰   | ۱۰۰  |

نتایج جدول شماره ۶ نشانگر این امر است که تعداد قابل توجهی از مادران دانش آموزان، خانه دار هستند (۶۶/۶ درصد) و ۸/۱ درصد از آنها کارمند و ۶/۹ درصد نیز شغل فرهنگی دارند. ۱۵ درصد از آنها نیز شغل مادر خود را مشخص نکرده اند.

جدول شماره ۷ - توزیع فراوانی سطح تحصیلات پدر آزمودنیها

| شاخص آماری | سطح تحصیلات | تعداد | درصد |
|------------|-------------|-------|------|
|            | بی سواد     | ۴     | ۱/۳  |
|            | ابتدایی     | ۲۱    | ۶/۶  |
|            | سیکل        | ۶۵    | ۲۰/۳ |
|            | دیپلم       | ۱۰۴   | ۳۲/۵ |

|      |     |                   |
|------|-----|-------------------|
| ۶/۳  | ۲۰  | فوق دیپلم         |
| ۱۳/۸ | ۴۴  | لیسانس            |
| ۲/۲  | ۷   | از لیسانس به بالا |
| ۱۷/۲ | ۵۵  | بی پاسخ           |
| ۱۰۰  | ۳۲۰ | کل                |

نتایج جدول شماره ۷ نشان می دهد که ۳۲/۵ درصد از پدران آزمودنیها، سطح تحصیلاتشان دیپلم است و تنها ۲/۲ درصد از آنها از لیسانس به بالاتر، تحصیلات داشته اند. ۲۰/۳ درصد نیز سوم راهنمایی را خوانده اند.

جدول شماره ۸ - توزیع فراوانی سطح تحصیلات مادر آزمودنیها

| درصد | تعداد | شاخص آماری<br>سطح تحصیلات |
|------|-------|---------------------------|
| ۱/۹  | ۶     | بی سواد                   |
| ۹/۱  | ۲۹    | ابتدایی                   |
| ۱۸/۱ | ۵۸    | سیکل                      |
| ۳۵/۶ | ۱۱۴   | دیپلم                     |
| ۶/۶  | ۲۱    | فوق دیپلم                 |
| ۱۱/۳ | ۳۶    | لیسانس                    |
| ۰/۶  | ۲     | از لیسانس به بالا         |
| ۱۶/۹ | ۵۴    | بی پاسخ                   |
| ۱۰۰  | ۳۲۰   | کل                        |

نتایج جدول شماره ۸ حاکی از این است که سطح تحصیلات تقریباً بیش از یک سوم از مادران دانش آموزان، دیپلم بوده است که در مقایسه با جدول شماره ۷ درصد تقریباً نزدیکی را نشان می دهد. ۱۶/۹ درصد نیز سطح تحصیلات مادر را مشخص نکرده اند. تنها ۰/۶ درصد از مادران، در سطح بالاتر از لیسانس تحصیل کرده بودند.

#### ۱-۶- بررسی فرضیه های پژوهش

۱-۶-۱- فرضیه اول: بین دانش آموزانی که تجربه آموزش پیش دبستانی داشته اند با دانش آموزانی که چنین تجربه ای نداشته اند در مهارت های روانی - حرکتی تفاوت معنی دار وجود دارد. برای بررسی این فرضیه نگاهی به جدول شماره ۹ می اندازیم.

جدول شماره ۹ - مقایسه میانگینهای گروه آموزش دیده و آموزش ندیده در مهارت های روانی - حرکتی

| شاخص آماری<br>متغیرها | میانگین | انحراف استاندارد | T آزمون | درجه آزادی | سطح معنی داری |
|-----------------------|---------|------------------|---------|------------|---------------|
| آموزش ندیده           | ۷۹/۷۱   | ۲۱/۳             | -۱/۰۹۹  | ۳۱۸        | ۰/۲۷          |
| آموزش دیده            | ۸۲/۴۰   | ۲۲/۵۱            |         |            |               |

همانطور که در جدول شماره ۹ می بینیم میزان  $t$  برابر  $۱/۰۹۹$  - و سطح معنی داری آن  $۰/۲۷۳$  می باشد. بنابراین برطبق یافته ها تفاوت بین دو گروه در این متغیر معنی دار نیست و فرضیه رد می شود. به عبارت دیگر آموزش پیش دبستانی باعث تغییر معنادار در مهارت های روانی - حرکتی دانش آموزان نشده است.

۶-۱-۲- فرضیه دوم: دانش آموزانی که تجربه های آموزش پیش دبستانی داشته اند نسبت به دانش آموزانی که چنین تجربه ای نداشته اند، سازگاری اجتماعی بیشتری دارند. جدول شماره ۱۰ شاخص های آماری مربوط به این متغیر را ارائه می کند.

جدول شماره ۱۰ - مقایسه میانگین های سازگاری اجتماعی و مؤلفه های آن در دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده

| شاخص آماری<br>متغیرها | میانگین | انحراف استاندارد | Tآزمون | درجه آزادی | سطح معنی داری |
|-----------------------|---------|------------------|--------|------------|---------------|
| آموزش ندیده           | ۲۶/۵    | ۲۸/۸۳            | ۰/۰۸۵  | ۲۷۸        | ۰/۹۳          |
| آموزش دیده            | ۲۶/۲    | ۲۸/۹۹            |        |            |               |

جدول شماره ۱۰ نشان می دهد که آزمون  $t$  برای مقایسه دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده در متغیر سازگاری اجتماعی  $۰/۰۸۵$  و سطح معناداری  $۰/۹۳$  می باشد. لذا در متغیر سازگاری اجتماعی نیز بین دو گروه تفاوت معناداری وجود ندارد و فرضیه رد می شود. به عبارت دیگر آموزش پیش دبستانی تغییر معناداری در سازگاری اجتماعی ایجاد نمی کند.

۶-۱-۳- فرضیه سوم: از لحاظ مهارت های روانی - حرکتی بین دختران و پسرانی که آموزش پیش دبستانی را گذرانده اند تفاوت معنی داری وجود دارد.

جدول شماره ۱۱ - مقایسه میانگین های دختران و پسران آموزش دیده در متغیر مهارت های روانی - حرکتی

| شاخص آماری<br>متغیرها | میانگین | انحراف استاندارد | Tآزمون | درجه آزادی | سطح معنی داری |
|-----------------------|---------|------------------|--------|------------|---------------|
| دختر                  | ۸۰      | ۱۸/۶۸            | -۱/۳۶۷ | ۱۴۲/۰۹     | ۰/۱۷          |
| پسر                   | ۸۴/۸۷   | ۲۵/۷۵            |        |            |               |

با مشاهده جدول درمی یابیم که آزمون  $t$  برای مقایسه این دو گروه  $۱/۳۷۲$  - است و سطح معنی داری آن  $۰/۱۷۲$  می باشد. لذا نتیجه این است که بین دختران و پسران آموزش دیده در مهارت های روانی - حرکتی تفاوت معناداری وجود ندارد و این فرضیه رد می شود. ۶-۱-۴- فرضیه چهارم: از لحاظ مهارت های روانی - حرکتی بین دختران و پسرانی که آموزش پیش دبستانی ندیده اند تفاوت معنی دار وجود دارد.

جدول شماره ۱۲ - مقایسه میانگین های دختران و پسران آموزش ندیده در متغیر مهارت های روانی - حرکتی

| شاخص آماری<br>متغیرها | میانگین | انحراف استاندارد | Tآزمون | درجه آزادی | سطح معنی داری |
|-----------------------|---------|------------------|--------|------------|---------------|
| دختر                  | ۷۴/۸۷   | ۱۹/۹۱            | -۲/۹۰۱ | ۱۵۸        | ۰/۰۰۴         |
| پسر                   | ۸۴/۴۳   | ۲۱/۷             |        |            |               |

بر طبق جدول شماره ۱۲ آزمون t معادل ۲/۹۰۱- و سطح معناداری ۰/۰۰۴ می باشد که نشانه معنادار بودن تفاوتها است. بنابراین بین دختران و پسران آموزش ندیده در مهارتهای روانی - حرکتی تفاوت معنادار وجود دارد و لذا فرضیه تایید می شود.

۵-۱-۶- فرضیه پنجم: از لحاظ سازگاری اجتماعی بین دختران و پسرانی که آموزش پیش دبستانی را گذرانده اند تفاوت معنادار وجود دارد.

جدول شماره ۱۳ - مقایسه میانگینهای دختران و پسران آموزش دیده در سازگاری اجتماعی

| شاخص آماری | متغیرها     | میانگین | انحراف استاندارد | T آزمون | درجه آزادی | سطح معنی داری |
|------------|-------------|---------|------------------|---------|------------|---------------|
|            | آموزش ندیده | ۲۳/۷۱   | ۲۹/۶۸            | -۰/۹۹   | ۱۴۱        | ۰/۳۲          |
|            | آموزش دیده  | ۲۸/۵۳   | ۲۸/۳۴            |         |            |               |

در جدول فوق می بینیم که t برابر با ۰/۹۹۳- و سطح معناداری ۰/۳۲ می باشد. بنابراین بین دختران و پسران آموزش دیده تفاوت معناداری در سازگاری اجتماعی وجود ندارد و این فرضیه رد می شود.

۶-۱-۶- فرضیه ششم: از لحاظ سازگاری اجتماعی بین دختران و پسرانی که آموزش پیش دبستانی ندیده اند تفاوت معنادار وجود دارد.

جدول شماره ۱۴ - مقایسه میانگینهای دختران و پسران آموزش ندیده در سازگاری اجتماعی

| شاخص آماری | متغیرها | میانگین | انحراف استاندارد | T آزمون | درجه آزادی | سطح معنی داری |
|------------|---------|---------|------------------|---------|------------|---------------|
|            | دختر    | ۳۰/۳۶   | ۲۵/۸۷            | -۲/۴۸۴  | ۱۳۵        | ۰/۰۱۴         |
|            | پسر     | ۳۲/۳۷   | ۳۰/۴۴            |         |            |               |

همانطور که در جدول شماره ۱۴ مشاهده می شود آزمون t برابر ۲/۴۸۴- و سطح معنی داری آن ۰/۰۱۴ می باشد. بنابراین تفاوت بین دختران و پسران در گروه آموزش ندیده معنادار است و فرضیه تایید می شود.

۲-۶- یافته های جانبی پژوهش:

۱-۲-۶- مقایسه میانگین های دختران و پسران در مهارتهای روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی به تفکیک سن

جدول شماره ۱۵ - مقایسه میانگینهای دختران و پسران در مهارتهای روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی

| متغیرها                | سن    | جنس  | میانگین | انحراف استاندارد | t آزمون | سطح معنی داری |
|------------------------|-------|------|---------|------------------|---------|---------------|
| مهارتهای روانی - حرکتی | ۷ سال | دختر | ۶۶/۳۹   | ۱۹/۳۵            | -۱/۷۷۷  | ۰/۰۷۹         |
|                        | ۷ سال | پسر  | ۷۴/۲۳   | ۲۲/۲۶            |         |               |
|                        | ۸ سال | دختر | ۷۷/۹۸   | ۱۶/۹۹            | -۰/۷۹۷  | ۰/۴۲۷         |
|                        | ۸ سال | پسر  | ۸۰/۷۵   | ۲۲/۷۵            |         |               |
|                        | ۹ سال | دختر | ۸۸/۵۸   | ۱۶/۳۹            | -۲/۵۱۲  | ۰/۰۱۴         |
|                        | ۹ سال | پسر  | ۹۸/۱۳   | ۱۹/۹۸            |         |               |

|       |        |       |       |      |       |                 |
|-------|--------|-------|-------|------|-------|-----------------|
| ۰/۳۱۴ | -۱/۰۱۳ | ۲۸/۷۹ | ۲۳/۴۳ | دختر | ۷ سال | سازگاری اجتماعی |
|       |        | ۳۱/۶۴ | ۳۰/۲۳ | پسر  | ۷ سال |                 |
| ۰/۰۱۳ | -۲/۵۳۴ | ۲۷/۵۷ | ۱۹/۹۵ | دختر | ۸ سال |                 |
|       |        | ۳۱/۳۸ | ۳۳/۹۸ | پسر  | ۸ سال |                 |
| ۰/۸۲۷ | -۰/۲۱۹ | ۲۸/۴۲ | ۲۴/۸۳ | دختر | ۹ سال |                 |
|       |        | ۲۴/۳۸ | ۲۶/۱۱ | پسر  | ۹ سال |                 |

جدول شماره ۱۵ نشان می دهد که در سن ۹ سالگی آزمون t مهارت های روانی - حرکتی معادل ۲/۵۱۲- و سطح معنی داری ۰/۰۱۴ است. در مورد سازگاری اجتماعی در سن ۸ سالگی آزمون t معادل ۲/۵۳۴- و سطح معنی داری ۰/۰۱۳ است. بنابراین بین دختران و پسران در سن ۷ و ۸ سالگی در مهارت های روانی - حرکتی تفاوت معنادار وجود ندارد ولی در سن ۹ سالگی تفاوت معنادار است. همچنین مهارت های اجتماعی در سنین ۷ و ۹ سالگی بین دختران و پسران متفاوت نیست ولی در سن ۸ سالگی تفاوت بین دختران و پسران معنادار است.

## ۶-۲-۲- مقایسه میانگین های گروه آموزش دیده و آموزش ندیده به تفکیک سن در دو متغیر مهارت های روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی

جدول شماره ۱۶ - مقایسه میانگین های دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده به تفکیک سن در دو متغیر مهارت های روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی

| متغیرها                 | سن    | جنس         | میانگین | انحراف استاندارد | t آزمون | سطح معنی داری |
|-------------------------|-------|-------------|---------|------------------|---------|---------------|
| مهارت های روانی - حرکتی | ۷ سال | آموزش دیده  | ۷۱/۵۳   | ۲۱/۹۰            | -۰/۷۳۱  | ۰/۴۶۷         |
|                         | ۷ سال | آموزش ندیده | ۶۸/۱۹   | ۱۹/۸۸            |         |               |
|                         | ۸ سال | آموزش دیده  | ۸۲/۷۲   | ۲۱/۱۶            | -۱/۷۳۰  | ۰/۰۸۶         |
|                         | ۸ سال | آموزش ندیده | ۷۶/۷۲   | ۱۸/۷۵            |         |               |
|                         | ۹ سال | آموزش دیده  | ۹۳/۷۹   | ۱۹/۰۷            | ۰/۰۰۸   | ۰/۹۹۴         |
|                         | ۹ سال | آموزش ندیده | ۹۳/۸۳   | ۱۹/۰۶            |         |               |
| سازگاری اجتماعی         | ۷ سال | آموزش دیده  | ۲۴/۸۵   | ۲۵/۴۳            | ۰/۶۶۲   | ۰/۵۱۰         |
|                         | ۷ سال | آموزش ندیده | ۲۹/۳۹   | ۳۶/۳۰            |         |               |
|                         | ۸ سال | آموزش دیده  | ۲۸/۸۶   | ۳۳/۴۳            | -۰/۵۷۳  | ۰/۵۶۸         |
|                         | ۸ سال | آموزش ندیده | ۲۵/۵۹   | ۲۷/۵۴            |         |               |
|                         | ۹ سال | آموزش دیده  | ۲۴/۴۹   | ۲۷/۳۵            | ۰/۳۹۰   | ۰/۶۹۸         |
|                         | ۹ سال | آموزش ندیده | ۲۶/۷۴   | ۲۴/۷۷            |         |               |

همانطور که در جدول شماره ۱۶ مشاهده می شود آزمون t بین کودکان آموزش دیده و آموزش ندیده در مهارت های روانی - حرکتی ۷ سالگی ۰/۷۳۱، در سن ۸ سالگی ۱/۷۳۰- و در سن ۹ سالگی ۰/۰۰۸ است. سطح معنی داری در موارد مذکور به ترتیب ۰/۴۶۷، ۰/۰۸۶ و ۰/۹۹۴ است. در سازگاری اجتماعی آزمون t برای سن ۷ سالگی ۰/۶۶۲، برای سن ۸ سالگی ۰/۵۷۳- و برای سن ۹ سالگی ۰/۳۹ است و سطح معناداری به ترتیب ۰/۵۱۰، ۰/۵۶۸ و ۰/۶۹۸ می باشد. بنابراین بین گروه آموزش دیده و آموزش ندیده در سنین ۷ و ۸ و ۹ سالگی در متغیرهای مهارت های روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی تفاوت معناداری وجود ندارد.

### ۳-۲-۶- مقایسه میانگینهای گروه آموزش دیده و آموزش ندیده به تفکیک جنس در مهارتهای روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی

جدول شماره ۱۷ - مقایسه میانگینهای گروه آموزش دیده و آموزش ندیده به تفکیک جنس در مهارتهای روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی

| متغیرها                | جنس  | وضعیت آموزش | میانگین | انحراف استاندارد | t آزمون | سطح معنی داری |
|------------------------|------|-------------|---------|------------------|---------|---------------|
| مهارتهای روانی - حرکتی | دختر | آموزش ندیده | ۷۴/۸۷   | ۱۹/۹۱            | -۱/۶۸۰  | ۰/۰۹۵         |
|                        | دختر | آموزش دیده  | ۸۰/۰۰   | ۱۸/۶۷            |         |               |
|                        | پسر  | آموزش ندیده | ۸۴/۴۳   | ۲۱/۷۰            | -۰/۱۱۷  | ۰/۹۰۷         |
|                        | پسر  | آموزش دیده  | ۸۴/۸۷   | ۲۵/۷۵            |         |               |
| سازگاری اجتماعی        | دختر | آموزش ندیده | ۲۰/۳۶   | ۲۵/۸۷            | -۰/۷۰۱  | ۰/۴۸۴         |
|                        | دختر | آموزش دیده  | ۲۳/۷۱   | ۲۹/۷۵            |         |               |
|                        | پسر  | آموزش ندیده | ۳۲/۳۷   | ۳۰/۴۴            | ۰/۷۵۸   | ۰/۴۳۴         |
|                        | پسر  | آموزش دیده  | ۲۸/۵۳   | ۲۸/۳۴            |         |               |

جدول ۱۷ نشان می دهد که آزمون t برای دختران و پسران آموزش دیده و آموزش ندیده در متغیر مهارتهای روانی - حرکتی به ترتیب ۱/۶۸۰- و ۰/۱۱۷- و سطح معناداری به ترتیب ۰/۰۹۵ و ۰/۹۰۷ می باشد. آزمون t برای دختران و پسران آموزش دیده و آموزش ندیده در متغیر سازگاری اجتماعی به ترتیب ۰/۷۰۱-، ۰/۷۵۸- می باشد و سطح معناداری به ترتیب ۰/۴۸۴ و ۰/۴۳۴ است. بنابراین در دو متغیر مهارتهای روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی بین دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده در دختران و پسران تفاوت معناداری وجود ندارد.

### ۴-۲-۶- مقایسه میانگینهای مهارتهای روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان براساس وضعیت اشتغال مادر

جدول شماره ۱۸ - مقایسه میانگینهای مهارتهای روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان براساس وضعیت اشتغال مادر

| متغیرها                | وضعیت اشتغال مادر | میانگین | انحراف استاندارد | t آزمون | سطح معنی داری |
|------------------------|-------------------|---------|------------------|---------|---------------|
| مهارتهای روانی - حرکتی | شاغل              | ۸۸/۱۲   | ۲۰/۸۱            | -۲/۵۸۷  | ۰/۰۱۰         |
|                        | خانه دار          | ۷۹/۸۴   | ۲۱/۸۴            |         |               |
| سازگاری اجتماعی        | شاغل              | ۳۲/۱۳   | ۳۰/۴۲            | -۱/۳۲۱  | ۰/۱۸۸         |
|                        | خانه دار          | ۲۶/۱۱   | ۲۹/۵۶            |         |               |

همانطور که در جدول مشاهده می کنیم آزمون t برای مهارتهای روانی حرکتی در مورد کودکان دارای مادران شاغل و خانه دار برابر ۲/۵۸۷- و سطح معنی داری ۰/۰۱۰ می باشد. در متغیر سازگاری اجتماعی t برابر ۱/۳۲- و سطح معنی داری ۰/۱۸۸ می باشد. در مهارتهای روانی - حرکتی کودکان دارای مادران شاغل و کودکان دارای مادران خانه دار تفاوت معنی دار وجود دارد ولی در سازگاری اجتماعی بین این دو گروه تفاوت معناداری وجود ندارد.

## ۶-۲-۵- مقایسه میانگین ها در متغیر مهارت های روانی - حرکتی براساس شغل پدر

جدول شماره ۱۹ - مقایسه میانگین های مهارت های روانی - حرکتی براساس شغل پدر با استفاده از تحلیل واریانس یک طرفه

| منبع تغییرات        | مجموع مجزورات | درجه آزادی | میانگین مجزورات | F     | سطح معنی داری |
|---------------------|---------------|------------|-----------------|-------|---------------|
| واریانس بین گروهها  | ۴۶۹۴/۳۹       | ۲          | ۲۳۴۷/۱۹         | ۵/۰۱۳ | ۰/۰۰۷         |
| واریانس درون گروهها | ۱۱۲۸۴۵/۰۵     | ۲۴۱        | ۴۶۸/۲۴          |       |               |
| کل                  | ۱۱۷۵۳۹/۴۴     | ۲۴۳        |                 |       |               |

جدول فوق نشان می دهد که F برای مقایسه میانگین های شغل پدران آزمودنیها معادل ۵/۰۱۳ و سطح معناداری ۰/۰۰۷ می باشد بنابراین تفاوت بین شغل پدر در گروهها معنادار است و شغل بر مهارت های روانی - حرکتی دانش آموزان تاثیرگذار بوده است. جدول زیر نوع شغل ها را با یکدیگر مقایسه می کند.

جدول شماره ۲۰ - آزمون توکی برای تشخیص تفاوت های معنادار بین میانگین ها

| نوع شغل           | تفاوت میانگین ها | خطای معیار | سطح معنی داری |
|-------------------|------------------|------------|---------------|
| بیکار یا بازنشسته | آزاد             | ۵/۵۹       | ۷/۴۳          |
| فرهنگی و کارمند   | آزاد             | ۸/۵۳       | ۲/۹۱          |
| بیکار یا بازنشسته | فرهنگی و کارمند  | ۱۴/۱۲      | ۷/۵۶۹         |

جدول فوق نشان می دهد که سطح معناداری برای تفاوت کودکان دارای پدران بیکار و بازنشسته با پدران شاغل آزاد ۰/۷۳ ، پدران فرهنگی و کارمند با پدران شاغل آزاد ۰/۰۱۰ و پدران بیکار یا بازنشسته، با پدران فرهنگی و کارمند ۰/۱۵۱ می باشد. بنابراین نتایج نشان می دهد که فقط بین مهارت های روانی - حرکتی فرزندان که پدران شان شغل آزاد دارند با کودکانی که پدران شان شغل فرهنگی و کارمند دارند تفاوت معنادار وجود دارد.

## ۶-۲-۶- مقایسه سازگاری اجتماعی کودکان براساس شغل پدر

جدول شماره ۲۱ - مقایسه میانگین های سازگاری اجتماعی براساس شغل پدر با استفاده از تحلیل واریانس یک طرفه

| منبع تغییرات        | مجموع مجزورات | درجه آزادی | میانگین مجزورات | F     | سطح معنی داری |
|---------------------|---------------|------------|-----------------|-------|---------------|
| واریانس بین گروهها  | ۴۲۳۰/۰۴       | ۲          | ۲۱۱۵/۰۲         | ۲/۲۶۵ | ۰/۱۰۶         |
| واریانس درون گروهها | ۲۰۲۶۶۶/۸۴     | ۲۱۷        | ۹۳۳/۹۵          |       |               |
| کل                  | ۲۰۶۸۹۶/۸۹     | ۲۱۹        |                 |       |               |

جدول شماره ۲۱ نشان می دهد که F برای تفاوت میانگین های سازگاری اجتماعی براساس شغل پدر معادل ۲/۲۶۵ و سطح معناداری ۰/۱۰۶ است. نتایج نشان می دهد که در متغیر سازگاری اجتماعی براساس شغل پدر تفاوت بین گروهها معنادار نیست.

## ۶-۲-۷- مقایسه میانگین های مهارت های روانی - حرکتی دانش آموزان براساس تحصیلات پدر

جدول شماره ۲۲ - مقایسه میانگین های روانی - حرکتی کودکان براساس تحصیلات پدر با استفاده از تحلیل واریانس یک طرفه

| منبع تغییرات        | مجموع مجذورات | درجه آزادی | میانگین مجذورات | F     | سطح معنی داری |
|---------------------|---------------|------------|-----------------|-------|---------------|
| واریانس بین گروهها  | ۴۷۷۴/۹۴       | ۲          | ۲۳۸۷/۴۷         | ۵/۳۳۴ | ۰/۰۰۵         |
| واریانس درون گروهها | ۱۱۷۲۷۰/۱۶     | ۲۶۲        | ۴۴۷/۶           |       |               |
| کل                  | ۱۲۲۰۴۵/۱۱     | ۲۶۴        |                 |       |               |

در جدول شماره ۲۲ می بینیم که F برای تفاوت میانگینهای کودکان در مهارتهای روانی - حرکتی براساس تحصیلات پدر معادل ۵/۳۳۴ و سطح معناداری ۰/۰۰۵ است. لذا بین کودکان دارای پدران با تحصیلات مختلف در مهارتهای روانی - حرکتی تفاوت معنادار وجود دارد.

جدول شماره ۲۳ - آزمون تعقیبی توکی برای تعیین معناداری تفاوت میانگینهای روانی - حرکتی براساس تحصیلات پدر

| متغیرها                                    | تفاوت میانگین ها | خطای معیار | سطح معنی داری |
|--------------------------------------------|------------------|------------|---------------|
| بی سواد، ابتدایی، سیکل، دیپلم              | ۲/۲۴             | ۳/۰۴۶      | ۰/۷۴۲         |
| بی سواد، ابتدایی، سیکل، فوق دیپلم و بالاتر | ۱۰/۵             | ۳/۳۶       | ۰/۰۰۵         |
| دیپلم، فوق دیپلم و بالاتر                  | ۸/۳              | ۳/۲۶       | ۰/۰۳۱         |

نتایج نشان می دهد که سطح معناداری تفاوت بین میانگینها در مهارتهای روانی - حرکتی در کودکان دارای پدران بی سواد، ابتدایی و سیکل با کودکان دارای پدران دیپلم ۰/۷۴۲، کودکان دارای پدران بی سواد، ابتدایی و سیکل با کودکان دارای پدران فوق دیپلم و بالاتر ۰/۰۰۵ و کودکان دارای پدران دیپلم با کودکان دارای پدران فوق دیپلم و بالاتر ۰/۰۳۱ می باشد. لذا بین کودکان دارای پدران بی سواد، ابتدایی و سیکل با کودکان دارای پدران دیپلم در مهارتهای روانی - حرکتی تفاوتی وجود ندارد ولی بین کودکان دارای پدران با تحصیلات بی سواد، ابتدایی و سیکل با کودکان دارای پدران فوق دیپلم و بالاتر در مهارتهای روانی - حرکتی تفاوت معنادار وجود دارد. همچنین بین کودکان دارای پدران با تحصیلات دیپلم و کودکان دارای پدران با تحصیلات فوق دیپلم و بالاتر در مهارتهای روانی - حرکتی تفاوت معنادار وجود دارد.

#### ۶-۲-۸- مقایسه میانگین در سازگاری اجتماعی براساس تحصیلات پدر

جدول شماره ۲۴ - مقایسه میانگینها در سازگاری اجتماعی براساس تحصیلات پدر با استفاده از تحلیل واریانس یک طرفه

| منبع تغییرات        | مجموع مجذورات | درجه آزادی | میانگین مجذورات | F     | سطح معنی داری |
|---------------------|---------------|------------|-----------------|-------|---------------|
| واریانس بین گروهها  | ۵۴۲۲/۴۳       | ۲          | ۲۷۱۱/۲۱         | ۳/۰۶۴ | ۰/۰۴۹         |
| واریانس درون گروهها | ۲۰۸۸۱۸/۲۲     | ۲۳۶        | ۸۸۴/۸۲          |       |               |
| کل                  | ۲۱۴۲۴۰/۶۴     | ۲۳۸        |                 |       |               |

همانگونه که در جدول شماره ۲۴ مشاهده می شود F تفاوت بین میانگینهای سازگاری اجتماعی براساس تحصیلات پدر معادل ۳/۰۶۴ و سطح معناداری ۰/۰۴۹ می باشد. لذا بین کودکان در سازگاری اجتماعی براساس تحصیلات پدر تفاوت معنادار وجود دارد.

جدول شماره ۲۵ - آزمون توکی برای مقایسه میانگینها در سازگاری اجتماعی براساس تحصیلات پدر

| متغیرها                                    | تفاوت میانگین ها | خطای معیار | سطح معنی داری |
|--------------------------------------------|------------------|------------|---------------|
| بی سواد، ابتدایی، سیکل، دیپلم              | ۷/۹۷             | ۴/۴۸       | ۰/۱۷۹         |
| بی سواد، ابتدایی، سیکل، فوق دیپلم و بالاتر | ۳/۲۹             | ۵/۰۰۶      | ۰/۷۸۹         |
| دیپلم، فوق دیپلم                           | ۱۱۲۶             | ۴/۸۶       | ۰/۰۵۵         |

همانگونه که در جدول شماره ۲۵ می بینیم در متغیر سازگاری اجتماعی تفاوت بین کودکان دارای پدران با تحصیلات پایین تر از سیکل با کودکان دارای پدران دیپلم دارای سطح معناداری ۰/۱۷۹، تحصیلات سیکل و پایینتر با فوق دیپلم و بالاتر ۰/۷۸۹ و دیپلم با فوق دیپلم و بالاتر ۰/۰۵۵ می باشد. بنابراین بین میانگین کودکان در سازگاری اجتماعی براساس تحصیلات پدر در مقایسه دو به دو میانگینها تفاوت وجود ندارد. بدین ترتیب کودکان دارای پدر با تحصیلات بی سواد، ابتدایی و سیکل با کودکان دارای پدر با تحصیلات دیپلم و نیز کودکان دارای پدر با تحصیلات بی سواد، ابتدایی، سیکل با کودکان دارای پدر با تحصیلات فوق دیپلم و بالاتر و همچنین کودکان دارای پدر دیپلم با کودکان دارای پدر فوق دیپلم و بالاتر تفاوت معناداری در سازگاری اجتماعی ندارند.

#### ۶-۲-۹- مقایسه میانگین های مهارتهای روانی - حرکتی براساس تحصیلات مادر

جدول شماره ۲۶ - مقایسه میانگین مهارتهای روانی - حرکتی براساس تحصیلات مادر با استفاده از تحلیل واریانس یک طرفه

| منبع تغییرات        | مجموع مجزورات | درجه آزادی | میانگین مجزورات | F     | سطح معنی داری |
|---------------------|---------------|------------|-----------------|-------|---------------|
| واریانس بین گروهها  | ۵۰۷۷/۰۵       | ۲          | ۲۵۳۸/۵۳         | ۵/۶۸۱ | ۰/۰۰۴         |
| واریانس درون گروهها | ۱۱۷۵۲۴/۱۳     | ۲۶۳        | ۴۴۶/۸۶          |       |               |
| کل                  | ۱۲۲۶۰۱/۱۸     | ۲۶۵        |                 |       |               |

جدول شماره ۲۶ نشان می دهد که F برای مقایسه میانگینهای مهارتهای روانی - حرکتی براساس تحصیلات مادر برابر با ۵/۶۸۱ و سطح معناداری ۰/۰۰۴ می باشد. لذا بین مهارتهای روانی حرکتی براساس تحصیلات مادر تفاوت معنادار وجود دارد. آزمون توکی در زیر برای مقایسه تفاوت بین میانگینها آمده است.

جدول شماره ۲۷ - آزمون توکی برای مقایسه دو به دو میانگینهای روانی - حرکتی براساس تحصیلات مادر

| متغیرها                                    | تفاوت میانگین ها | خطای معیار | سطح معنی داری |
|--------------------------------------------|------------------|------------|---------------|
| بی سواد، ابتدایی، سیکل، دیپلم              | ۳/۹۹             | ۲/۹۵       | ۰/۳۶۸         |
| بی سواد، ابتدایی، سیکل، فوق دیپلم و بالاتر | ۱۱/۹۳            | ۳/۵۲       | ۰/۰۰۳         |
| دیپلم، فوق دیپلم و بالاتر                  | ۷/۸۴۱            | ۳/۳۹       | ۰/۰۵۶         |

جدول نشان می دهد که سطح معناداری تفاوت بین میانگینهای کودکان دارای مادران با تحصیلات سیکل و پایین تر با دیپلم برابر ۰/۳۶۸، سیکل و پایین تر با فوق دیپلم برابر ۰/۰۰۳ و دیپلم با فوق دیپلم و بالاتر معادل ۰/۰۵۶ است. بنابراین کودکان دارای مادر بی سواد، ابتدایی و سیکل با کودکان دارای مادر دیپلم در مهارتهای روانی - حرکتی تفاوت معناداری ندارند. همچنین کودکان دارای مادر دیپلم و کودکان دارای مادر فوق دیپلم و بالاتر تفاوت معناداری ندارند. اما بین کودکان دارای مادر بی سواد، ابتدایی و سیکل با کودکان دارای مادر فوق دیپلم و بالاتر از لحاظ مهارتهای روانی - حرکتی تفاوت معناداری وجود دارد.

## ۶-۲-۱۰- مقایسه میانگین سازگاری اجتماعی براساس تحصیلات مادر

جدول شماره ۲۸ - مقایسه میانگین سازگاری اجتماعی براساس تحصیلات مادر با استفاده از تحلیل واریانس یک طرفه

| منبع تغییرات        | مجموع مجدورات | درجه آزادی | میانگین مجدورات | F     | سطح معنی داری |
|---------------------|---------------|------------|-----------------|-------|---------------|
| واریانس بین گروهها  | ۵۴۳/۴         | ۲          | ۲۷۱/۷           | ۰/۳۰۱ | ۰/۷۴۰         |
| واریانس درون گروهها | ۲۱۳۷۶۲/۱۸     | ۲۳۷        | ۹۰۱/۹۵          |       |               |
| کل                  | ۲۱۴۳۰۵/۵۸     | ۲۳۹        |                 |       |               |

همانطور که جدول شماره ۲۸ نشان می دهد F برای مقایسه میانگینهای سازگاری اجتماعی کودکان براساس تحصیلات مادر برابر با ۰/۳۰۱ و سطح معناداری ۰/۷۴۰ است. بنابراین در سازگاری اجتماعی براساس تحصیلات مادر بین گروهها تفاوت معنادار وجود ندارد.

جدول شماره ۲۹ - همبستگی بین زیر مقیاسهای سازگاری اجتماعی با یکدیگر و با مهارتهای روانی - حرکتی

| متغیرها                   | مهارت های روانی | رفتار خشونت آمیز | رفتار ضد اجتماعی | عصبانیت        | رفتار بی اعتماد | کناره گیری     | رفتار های قالبی | رفتار های اجتماعی نامناسب | عادات صوتی ناپسند | عادات ناپسند   | بیش فعالی      | آشفته گی روانی | ناسازگاری اجتماعی |
|---------------------------|-----------------|------------------|------------------|----------------|-----------------|----------------|-----------------|---------------------------|-------------------|----------------|----------------|----------------|-------------------|
| رفتار ضد اجتماعی          |                 | ۰/۳۵<br>۰/۶۵     | ۰/۱۰۸<br>۰/۱۱۳   | ۰/۱۱۸<br>۰/۱۲۱ | ۰/۶۵<br>۰/۵۳    | -۰/۳۴<br>۰/۷۱۵ | ۰/۱۲۳<br>۰/۲۷۵  | -۰/۰۸۱<br>۰/۴۵۷           | ۰/۱۱۱<br>۰/۲۳۱    | ۰/۱۰۴<br>-     | ۰/۸۰<br>۰/۳۲۳  | ۰/۵۷<br>۰/۳۸۶  | ۰/۵۸<br>۰/۳۳۱     |
| رفتار ضد اجتماعی          |                 |                  | ۰/۴۹۰<br>...     | ۰/۴۲۳<br>...   | ۰/۴۵۱<br>...    | ۰/۸۷<br>۰/۴۳۷  | ۰/۵۴<br>۰/۶۷۳   | ۰/۴۰۴<br>...              | ۰/۴۳۳<br>...      | ۰/۲۱۳<br>۰/۳۰  | ۰/۱۷۳<br>۰/۰۶۷ | ۰/۳۱۲<br>...   | ۰/۶۵۶<br>...      |
| رفتار ضد اجتماعی          |                 |                  |                  | ۰/۴۰۲<br>...   | ۰/۱۶۳<br>۰/۱۳۱  | ۰/۰۶۳<br>۰/۵۴۲ | ۰/۳۴<br>۰/۷۷۹   | ۰/۴۷۸<br>...              | ۰/۴۹۷<br>...      | ۰/۲۵۱<br>۰/۰۰۵ | ۰/۱۵۳<br>۰/۰۸۱ | ۰/۴۳۷<br>...   | ۰/۷۲۹<br>...      |
| عصبانیت                   |                 |                  |                  |                | ۰/۴۶۷<br>...    | ۰/۳۱۰<br>...   | ۰/۲۶<br>۰/۸۳۶   | ۰/۱۷۶<br>۰/۱۴۳            | ۰/۳۷۵<br>...      | ۰/۲۲۰<br>۰/۰۱۹ | ۰/۹۲<br>۰/۳۲۶  | ۰/۲۳۸<br>۰/۰۰۲ | ۰/۶۴۶<br>...      |
| رفتار بی اعتماد           |                 |                  |                  |                |                 | ۰/۱۹۱<br>۰/۲۳۱ | -۰/۱۴۴<br>۰/۴۰۳ | -۰/۰۷۴<br>۰/۶۲۷           | ۰/۲۴۵<br>۰/۰۶۴    | ۰/۰۱۴<br>۰/۹۱۱ | ۰/۱۳۵<br>۰/۲۸۸ | ۰/۱۷۴<br>۰/۱۰۳ | ۰/۳۸۷<br>...      |
| کناره گیری                |                 |                  |                  |                |                 |                | ۰/۱۵۱<br>۰/۳۰۰  | ۰/۱۶۴<br>۰/۲۶۵            | ۰/۳۷<br>۰/۷۷۳     | ۰/۰۱۶<br>۰/۸۹۳ | ۰/۰۲۸<br>۰/۸۱۶ | ۰/۲۹۰<br>۰/۰۰۲ | ۰/۳۵۲<br>...      |
| رفتار های قالبی           |                 |                  |                  |                |                 |                |                 | -۰/۰۰۹<br>۰/۹۵۲           | ۰/۱۵۷<br>۰/۲۷۳    | ۰/۴۴۴<br>۰/۰۰۱ | ۰/۱۰۷<br>۰/۴۲۴ | ۰/۲۹۲<br>۰/۰۱۱ | ۰/۳۴۴<br>۰/۰۰۲    |
| رفتار های اجتماعی نامناسب |                 |                  |                  |                |                 |                |                 |                           | ۰/۰۵۳<br>...      | ۰/۳۰۷<br>۰/۰۱۱ | ۰/۲۶۳<br>۰/۰۴۳ | ۰/۴۰۹<br>...   | ۰/۵۴۷<br>...      |
| عادات صوتی ناپسند         |                 |                  |                  |                |                 |                |                 |                           |                   |                | ۰/۴۲۲<br>...   | ۰/۴۴۷<br>...   | ۰/۶۸۴<br>...      |
| عادات ناپسند              |                 |                  |                  |                |                 |                |                 |                           |                   |                |                | ۰/۵۳۱<br>...   | ۰/۵۷۲<br>...      |
| بیش فعالی                 |                 |                  |                  |                |                 |                |                 |                           |                   |                |                | ۰/۴۲۱<br>...   | ۰/۴۶۰<br>...      |
| آشفته گی روانی            |                 |                  |                  |                |                 |                |                 |                           |                   |                |                |                | ۰/۷۸۰<br>...      |
| ناسازگاری اجتماعی         |                 |                  |                  |                |                 |                |                 |                           |                   |                |                |                |                   |

## ۷- بحث و نتیجه گیری

همانطور که مشاهده شد فرضیه اول این پژوهش تایید نشد. به عبارتی آموزش پیش دبستانی نتوانسته بود باعث تغییر معناداری در مهارت های روانی - حرکتی کودکان شود. جالب اینکه گروه آموزش ندیده در مهارت های روانی - حرکتی در مقایسه با گروه آموزش دیده نمره بالاتری کسب کردند. نتایج این فرضیه یا پژوهش حکیمی منش، تشکری، مژدهی و معین (۱۳۶۱) ناهمخوان است زیرا پژوهش آنها نشان داد که تحریک اضافی و ایجاد محیط مطلوب بر رشد مهارت های روانی - حرکتی نوزادان تاثیر مثبتی دارد به گونه ای این

تاثیر تا شش ماه بعد نیز پایدار مانده است [۸]. از سوی دیگر نتایج پژوهش با یافته های گویاکلا (۲۰۰۵) نیز ناهمخوان است. زیرا گویاکلا به این یافته دست پیدا کرد که برنامه های مداخله ای پیش دبستانی در بهبود مهارتهای حرکتی کودکانی که در خطر تأخیر حرکتی هستند موثر است. البته نتایج این پژوهش را نمی توان با پژوهش های حکیمی منش و همکاران (۱۳۶۱) گویاکلا (۲۰۰۵) مقایسه کرد زیرا حکیمی منش و همکاران (۱۳۶۱) کودکان شیرخوارگاه را بررسی کرده بودند و گویاکلا (۲۰۰۵) نیز به بررسی کودکانی پرداخته بود که دارای تأخیر در رشد مهارتهای حرکتی بودند.

نتایج جدول شماره ۱۱ حاکی از آن است که تجربه پیش دبستانی در سازگاری اجتماعی کودکان تفاوت معناداری ایجاد نکرده است که نتایج این پژوهش با سعیدی زاده (۱۳۷۶) [۸]، لیدنبرگ (۲۰۰۰)، دیوید (۲۰۰۰) [۱۰]، بارت (۱۹۹۲) [۱۱]، جانسون و همکاران (۲۰۰۰)، شولمن و همکاران (۲۰۰۳)، همخوان است قاعداً بایستی این گونه باشد که کودکان دارای تجربه پیش دبستانی از سازگاری اجتماعی بهتری برخوردار باشند اما نتایج این پژوهش چیز دیگری را نشان می دهد. شاید بتوان در تبیین این یافته به موارد زیر اشاره کرد:

۱- نوع ارتباط معلم با شاگرد از عوامل تعیین کننده سازگاری اجتماعی است بنابراین شاید کیفیت ارتباط با معلم در رشد سازگاری اجتماعی کودک تأثیر بگذارد. گلاس (۱۳۷۱) معتقد است که کیفیت ارتباط در مدرسه از جمله عوامل موثر در رشد عزت نفس کودکان است و وی بر این نکته پافشاری می کند که ریشه اکثر مشکلات در نظام آموزشی است و معلم بایستی بتواند کمبودهایی را که کودک در خانه با آن مواجه شده است در مدرسه جبران کند. بهتر است در پژوهشهای آینده متغیر نوع ارتباط معلم با کودک یا حداقل سبک رفتاری وی سنجیده شود.

۲- صرف بودن در مدارس پیش دبستانی شاید نتواند کودکان را به سمت سازگاری اجتماعی رهنمون سازد به نظر می رسد کیفیت آموزشها و اینکه کودکان در این مراکز طبق چه اصول و مبانی آموزش می بینند مهمتر باشد. پیشنهاد می شود که در پژوهشهای آینده محتوای مطالب آموزشی مورد تحلیل قرار گیرد تا مشخص گردد که آیا یکی از اهداف نهایی نظام آموزش پیش دبستانی افزایش سازگاری اجتماعی هست یا خیر؟

۳- هر چند کودکان مقداری از اوقات روزانه را در مدارس می گذرانند اما کیفیت ارتباط با والدین و جو عاطفی حاکم بر خانواده نیز در رشد اجتماعی کودکان تأثیر زیادی می گذارد.

۴- میزان گذراندن تجربه پیش دبستانی نیز یکی از متغیرهای مهم در سازگاری اجتماعی کودکان است. در این پژوهش این متغیر مشخص نشد ممکن است کودک هر چه بیشتر مدارس پیش دبستانی را تجربه کند در رشد مهارتهای برقراری ارتباط و سازگاری وی تأثیر بیشتری بگذارد. به همین دلیل پیشنهاد می شود که در پژوهشهای آینده این موضوع مورد سنجش قرار گیرد.

۵- در اکثر پژوهشهایی که سازگاری اجتماعی را سنجیده اند، پرسشنامه رفتار سازشی را معلمان تکمیل کرده اند ولی در این پژوهش والدین به تکمیل آن پرداخته اند. ممکن است والدین در نشان دادن سیمای واقعی رفتار کودکشان سوگیری داشته باشند. بهتر است در پژوهشهای آینده این پرسشنامه هم به والدین و هم به معلمان داده شود تا بهتر بتوان در این خصوص قضاوت کرد.

نتایج این پژوهش نشان داد که بین دختران و پسران آموزش دیده در مهارت های روانی - حرکتی تفاوت معنی داری وجود ندارد. هر چند جنسیت یکی از عوامل تعیین کننده در تفاوت های فردی است (گولومبوگ، ۱۳۷۸) ولی با این حال به نظر می رسد نتایج پژوهش حاضر خلاف چنین چیزی را نشان می دهد. همانطور که گفته شد، کیفیت مطالب آموزشی میزان فضای مدرسه و اهمیت به ورزش از جمله عوامل تاثیرگذار در رشد مهارت های روانی حرکتی به شمار می روند و تنها صرف گذراندن تجربه پیش دبستانی شاید نتواند بین دختران و پسران تفاوت معناداری ایجاد کند در صورتی که به نظر می رسد پسران بایستی تا سن خاصی نسبت به دختران از مهارت های روانی - حرکتی بهتری برخوردار باشند.

**فرضیه چهارم** این پژوهش تایید شده است. فرضیه چهارم عبارت بود از اینکه بین دختران و پسران آموزش ندیده در مهارت های روانی - حرکتی تفاوت معنی دار وجود دارد. ممکن است یکی از دلایل چنین یافته ای این باشد که خانواده به پسران بیشتر اجازه بازیهای حرکتی می دهند و دختران بیشتر به سمت کارهای ظریف سوق داده می شوند. هر چند به نظر می رسد که این کلیشه ای امروز کم رنگ تر از گذشته شده است اما شاید هنوز آثار آن برای سالهای سال پایدار باشد. بین دختران و پسران آموزش دیده در سازگاری اجتماعی تفاوت معناداری مشاهده نشد. ممکن است علاوه بر تجربه پیش دبستانی عواملی از قبیل جو عاطفی حاکم بر مدرسه و خانواده، الگوسازی کودک، نوع ارتباط با معلم در رشد اجتماعی وی تاثیر بگذارد که در این پژوهش به آن پرداخته نشده است.

**فرضیه ششم** پژوهش حاضر عبارت بود از تفاوت معنی دار در سازگاری اجتماعی دختران و پسران آموزش ندیده تایید شد.

نتایج جدول شماره ۱۴ نشان می دهد که دانش آموزان ۹ ساله در مهارت های روانی - حرکتی با دانش آموزان ۷ و ۸ ساله برترند. ممکن است به دلیل رشد بیشتر سیستم عضلانی و مغزی کودکان این یافته بدست آمده باشد. از طرفی شاید بودن ۳ سال در مدارس ابتدایی عدم تفاوت های اولیه را پوشانده و کودکان توانسته اند با استفاده از تجارب موجود در مدرسه خود را در مهارت های روانی - حرکتی جلو بیندازند. در سازگاری اجتماعی نیز وضع تا حدودی به همین منوال است. کودکان ۸ ساله نسبت به دو گروه دیگر از لحاظ اجتماعی سازگارتر بودند. برای تبیین این یافته می توان به عواملی از قبیل آشنا شدن با فضای مدرسه پس از گذراندن سال اول اشاره کرد که هر چند دلیل قانع کننده ای نیست. از طرف دیگر ممکن است کودکان در مدرسه با منابع اطلاعاتی بیشتر و الگوهای بیشتری روبه رو باشند و همین عامل باعث سازگاری بهتر آنان در مدرسه نسبت به پیش دبستانی می شود.

نتایج جدول شماره ۱۶ نشان می دهد که کودکان دارای مادر شاغل در مهارت های روانی - حرکتی نسبت به کودکانی که مادر خانه دار دارند برترند. ممکن است مادران شاغل به کودکان خود آزادی عمل بیشتری می دهند و همین مساله در رشد مهارت های روانی - حرکتی آنان موثر افتاده است. از سوی دیگر بین سازگاری اجتماعی دانش آموزانی که مادر خانه دار و یا شاغل دارند تفاوت معناداری وجود نداشت.

کودکانی که پدرانشان شغل فرهنگی یا کارمند دارند نسبت به کودکانی که پدرانشان شغل آزاد دارند در مهارت های روانی حرکتی پیشرفته ترند. ممکن است افرادی که شغل فرهنگی و کارمند دارند بیشتر با فرزندان خود درگیر فعالیت های حرکتی و بازی می شود. هر چند برای بیان چنین تبیین هایی بایستی اطلاعات موثق پژوهشی وجود داشته باشد. بهتر است در پژوهش های آینده میزان ارتباط کودکان با پدر نیز سنجش شود.

نوع شغل پدر در سازگاری اجتماعی کودکان تاثیر نداشته است. ممکن است متغیرهای مهم دیگری بر سازگاری اجتماعی کودک تاثیر گذارتر باشد که پژوهش حاضر به آنها نپرداخته است. هر چند تحصیلات پدر، مادر نیز از جمله متغیرهای مهم این پژوهش به حساب می آمدند ولی معنادار نبودن برخی از ارتباط شاید دلیل این باشد که پژوهشگر بایستی با دقت بیشتری به بررسی پیشینه پژوهش می پرداخت و متغیرهایی را انتخاب می کرد که مبنی بر یک تئوری باشند. در پژوهشهای آینده می توان به برخی از این متغیرها پرداخت که قبلاً به آنها اشاره شد.

دیدگاههای مختلف و گاهاً متعارضی درباره تاثیر تجربه پیش دبستانی وجود دارد. نتایج این پژوهش با ایده الکانید و همکارانش (۱۹۹۱؛ به نقل از لفرانسیوس، ۱۹۹۶) همخوان است که نبایستی کودکان را بی محابا و فقط به صرف اینکه تجربه پیش دبستانی در رشد آنها تاثیر مثبت دارد به مدارس فرستاد. ولی با این حال به صرف نتایج یک پژوهش نمی توان نظام آموزشی پیش دبستانی را زیر سوال برد بلکه لازم است براساس پژوهشهای دقیق که از روش شناسی علمی برخوردار باشند و مهمتر اینکه از دل یک تئوری مشخص بیرون بیایند به نتیجه گیری موثق دست یافت. سپس براساس تکرار این پژوهشها به تدوین راهکارهای مناسب و یا تجدید نظر در محتوای مطالب آموزش پرداخت.

## منابع

۱. [۶] اسحاقی نیا، حمید (۱۳۷۳) بررسی تاثیر آموزش و پرورش پیش دبستانی بر پیشرفت ذهنی، تحصیلی و سازگاری عاطفی، اجتماعی کودکان دبستانی، شهرستان تربیت حیدریه. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
۲. [۷] ابراهیمی پور، حسین (۱۳۷۲) بررسی اعتباریابی پرسشنامه رفتار سازشی
۳. [۵] تشکری، عباس و همکاران (۱۳۶۴) اثر آموزش پیش دبستانی بر پیشرفت تحصیلی و هوش کودکان در دوره دبستان. نشریه علوم تربیتی. دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه تهران، دوره هشتم، شماره ۳ و ۴.
۴. [۹] سعیدی زاده، محمد (۱۳۷۶) رابطه آموزش دوره آمادگی با رشد اجتماعی دانش آموزان پایه اول و دوم ابتدایی مدارس دولتی تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس تهران
۵. [۴] کرمی، محمود، هیبت الهی، سید محمد (۱۳۷۷) بررسی تاثیر رابطه بین آموزش پیش دبستانی بر سازگاری اجتماعی دانش آموزان پایه اول ابتدایی نواحی ۱ و ۲ شهرستان سنندج. چکیده گزارشهای پژوهشی آموزش و پرورش
۶. [۲] کول، ونیتا (۱۳۸۰) برنامه آموزش و پرورش در دوره پیش از دبستان. ترجمه فرخنده مفیدی. تهران: سمت

۷. [۸] حکیمی منش، یحیی؛ تشکری، عباس؛ مؤدهی، حسینی و معین، حسینی (۱۳۶۱) اثر غنی سازی بر رشد عقلی و روانی - حرکتی کودکان پرورشگاهی. بازتاب. سال سوم. شماره ۲
۸. [۱] مفیدی، فرخنده (۱۳۷۲) آموزش و پرورش پیش دبستانی و دبستان. تهران: پیام نور
۹. [۳] Berger, K. S (۲۰۰۱) The developing person throught The life span. (۵ ed). New York: worth publisher.
۱۰. [۱۱] Braney. T. S (۱۹۹۵). Eye, Hand and mind. In D. Elkind.
۱۱. [۱۰] Davison, G. C. Neale, T. M (۲۰۰۱) Abnormal psychology (۸ ed) New York: John wiley sons.